

Prof. emer. Vladimir-Đuro Degan
Jadranski zavod HAZU, Zagreb

PRAVNI POLOŽAJ PODRTINE OKLOPNJAČE „RE D'ITALIA“, POTOPLJENE U BITCI KOD VISA 1866. GODINE

UDK: 341.225

Stručni rad

Postoji tvrdnja da čak ukoliko podrtine ratnih brodova možda ne zadržavaju suvereni imunitet koji su ti brodovi uživali prije potapanja, one trajno ostaju u vlasništvu države zastave, gdje god se nalazile, osim ako se ona toga prava izričito ne odrekne. Ta se apstraktna situacija ustvari odnosi na podrtine dviju talijanskih oklopnjača "Re d'Italia" i Palestro koje je austrijska ratna flota potopila u bitci kod Visa 20. srpnja 1866. godine. Na ovom se mjestu raspravlja o toj tvrdnji kao pravno neosnovanoj. Uz to Hrvatska i Italija su stranke Konvencije UNESCO-a o podvodnom kulturnom naslijeđu iz 2001. godine. Obje podrtine nalaze se na dnu teritorijalnoga mora Hrvatske i članak 12. te Konvencije ne daje nikakva prava Italiji nad njima.

U povijesti ratovanja pomorske bitke nisu veoma česta pojava. One se u pravilu odvijaju samo u jedan dan i predmetom su brojnih naknadnih istraživanja. Ali one mogu veoma utjecati na budućnost. U bitci kod Salamine nedaleko od Atene u rujnu 480. godine prije Krista ujedinjena grčka flota razbila je nadmoćne perzijske brodove i uz pobjedu na Termopilima očuvala je neovisnost helenskih država.

Spomenimo još dvije pomorske bitke koje su utjecale na kasnija povijesna zbivanja. U bitci kod Lepanta (Nafpaktos u Korintskom zaljevu) od 7. listopada 1571. godine udružena flota kršćanske Svete lige pod zapovjedništvom don Juana Austrijskog porazila je osmansku flotu. Time je spriječeno da Osmansko carstvo postane pomorska sila na Sredozemlju. U bitci od Trafalgara zapadno od Gibraltara između Cadixa i Tarife britanska flota pod zapovjedništvom legendarnoga admirala Nelsona porazila je 21. listopada 1805. francusko-španjolsku flotu. Time je očuvana premoć Britanije na morima i spriječena je moguća francuska invazija britanskoga otočja. Admiral Nelson je u toj bitci poginuo.

Sličan ishod imala je bitka ispred otoka Visa 20. srpnja 1866. godine između nadmoćne talijanske flote s jedne strane i austrijske s druge. To je bila u povijesti prva bitka čeličnih oklopnjača. Talijanska flota raspolagala je s 12 oklopnjača i 19 drvenih brodova s 641 topom, nasuprot austrijskoj floti od 7 oklopnjača i 20 drvenih brodova s 532 topa, koji zbog pruske blokade nisu bili potpuno naoružani.

Pobijedila je austrijska flota pod zapovjedništvom kontra admirala Wilhelma von Tegethofa. Većinu posade činili su Hrvati s istočne obale Jadrana. Fregata *Nadvojvoda Ferdinand Max* kljunom je razbila i potopila talijanske oklopnjače *Re*

d'Italia i *Palestro* i natjerala je ostatak talijanske flote u bijeg. Podrtina oklopnjače *Re d'Italia* otkrivena je 11,9 kilometara sjeverno od Visa na dubini od oko 100 metara, dok ona *Palestro* još nije locirana.

S obzirom na svoj poraz od Pruske u bitci kod Sadowe, Austrija je bila prisiljena odstupiti pruskoj saveznicu Italiji Veneciju i zapadnu Furlaniju na putu ka njezinom potpunom ujedinjenju. Ali najznačajniji ishod te bitke za hrvatsku povijest bio je što je Italija bila spriječena da prisvoji jadranske otoke pretežito naseljene Hrvatima. Da je u toj pomorskoj bitci ona pobijedila, većina tih otoka, negdašnjih mletačkih posjeda, danas bi pripadala Italiji s etnički izmijenjenim pučanstvom.

*

U današnjim uvjetima, kada je Hrvatska punopravni subjekt međunarodnoga prava i na putu je da postane članica Europske unije, njezin položaj u svijetu veoma je različit od onoga iz prijašnjih vremena. Za obranu njezinih legitimnih interesa više nisu odgovorni ni Beč, ni Pešta, ni Beograd. Ni države za koje smatramo da su nam najnaklonjenije, neće braniti naše specifične pravne interese ako mi to sami nismo sposobni učiniti. To se smatra bitnom odlikom državnosti. Na Jadranskom moru Hrvatska ima nakon Italije najdulju obalu. Italija ima više od 60 milijuna stanovnika, a Hrvatska manje od 4.5 milijuna. Na tlu Italije nalaze se najstarija sveučilišta i pravne škole, a njezina pravna tradicija neposredno se nadovezuje na rimsko pravo. Svega toga u nas nema i ne daje nam razloga za aroganciju.

U Italiji je danas prisutno stajalište da je raspadom bivše Jugoslavije nastalo novo pravno i političko stanje koje otvara mogućnosti ostvarivanja nekih njezinih interesa u odnosu na prijašnju Jugoslaviju pod Titom. Tako je došlo do tvrdnje da podrtina oklopnjače *Re d'Italia* predstavlja vlasništvo talijanske države. Do službenoga zahtijeva o tome još nije došlo, ali je talijanski kolega profesor Natalino Ronzitti pokrenuo u Institutu za međunarodno pravo raspravu na temu: „Režim podrtina ratnih brodova i drugih brodova u državnom vlasništvu u međunarodnom pravu“. On je postao izvjestitelj Komisije kojoj je cilj da nakon svestrane rasprave predloži Institutu na usvajanje rezoluciju o tome pitanju.

Glavne teze Natalina Ronzittija koje je izložio u svome prethodnom izvješću i u upitniku drugim članovima Komisije su slijedeće:

-- Čak ukoliko podrtine ratnih brodova možda ne zadržavaju suvereni imunitet koji su ti brodovi uživali prije potapanja, one trajno ostaju u vlasništvu države zastave gdje god se nalazile, osim ako se ona njih izričito ne odrekne.

-- Takve podrtine starije od 100 godina mogu predstavljati podvodno kulturno naslijeđe i one potpadaju pod zaštitu opsežne Konvencije UNESCO-a o tome pitanju iz 2001. godine. Ronzitti smatra da su ključne odredbe iz te Konvencije namjerno sročene nejasno, te da bi podrtine ratnih i drugih državnih brodova trebalo podvrgnuti posebnoj pravnom režimu. O tome pitanju Institut bi trebao predložiti nove pregovore između država. U svakom slučaju, budući da Konvencija UNESCO-a ima samo dvadesetak stranaka, njezine odredbe nisu mogle prerasti

u opće običajno pravo.

U papirima Ronzittija nigdje se ne spominju podrtnine *Re d'Italia* i *Palestro*, ali je očito da je sav njegov intelektualni napor usmjeren na stvaranje pravnih uvjeta da one budu vlasništvo talijanske države. Ipak je on bio korektan i zagovarao je da i ja postanem član njegove Komisije.

*

Kako sam naveo, podrtnina *Re d'Italia* locirana je na 11.9 km. sjeverno od Visa, dakle u teritorijalnom moru Hrvatske. Podrtnina *Palestro* još nije otkrivena ali je teško pretpostaviti da bi se ona nalazila izvan našega teritorijalnog mora.

Hrvatski stručnjaci za međunarodno pravo koji danas opslužuju naše Ministarstvo vanjskih poslova nastoje usuglašavati svoja mišljenja sa službenom politikom naše zemlje. Ali kada i ne bi bilo tako, naši političari ne drže mnogo do mišljenja pravne struke. Kada bi ih Italija pritislula sa svojim zahtjevom da prizna vlasništvo nad tim podrtninama ona bi joj zbog navodno viših političkih ciljeva popustila. Stoga je jedini moj način da obranim pravne interese Hrvatske da pravnim argumentima pobijem stavove Ronzittija, kako do talijanskoga službenog zahtjeva uopće ne bi došlo. To sam poduzeo u odgovoru Ronzittiju u okviru rasprave u Institutu, i u članku koji treba da bude objavljen na engleskom jeziku u časopisu našega Jadranskog zavoda u Zagrebu *Poredbeno pomorsko pravo – Comparative Maritime Law*.

Ronzitti u svome izvješću ne vodi računa o uvjetima pod kojima je neki ratni brod potonuo. Takav brod može potonuti u doba mira uslijed nevremena (npr. na nekoj polarnoj ekspediciji), uslijed greške u navigaciji, uslijed eksplozije na samome brodu (npr. u nuklearnoj podmornici, koja nije izazvana djelatnostima nikoga izvana), i slično. U svim tim slučajevima država zastave zadržava vlasništvo nad tom podrtnom, i ako ju je moguće izvući na površinu i popraviti je, podrtnina zadržava i suvereni imunitet države zastave.

Odnosi država u oružanim sukobima danas su zamagljeni jer Vijeće sigurnosti može naložiti mjere svim državama članicama UN koje time više nemaju položaj neutralnosti kakav priznaje klasično ratno pravo. Ali na ratni brod potopljen u nekom oružanom sukobu primjenjuje se intertemporalno pravo kakvo je bilo na snazi u vrijeme uzapćenja ili potapanja broda.

U ratovima koji su se događali prije Briand-Kelloggova pakta iz 1928 godine kojim je agresivni rat postao pravno zabranjen, ratni brodovi zaraćenih strana zadržavali su suvereni imunitet samo u odnosu na neutralne države, npr. ako su uplovili u neku neutralnu luku. Ta su pravila detaljno propisana u XIII. Haškoj konvenciji iz 1907. godine o pravima i dužnostima neutralnih država u pomorskom ratovanju. Ta se pravila i danas primjenjuju kao opće običajno pravo.

U neprijateljstvima između samih zaraćenih strana ratni su brodovi gubili suvereni imunitet sve do sklapanja mirovnoga ugovora, jer su oni bili glavno sredstvo ratovanja. Ako je jedna strana uzaptila neprijateljski ratni brod on je kao ratni plijen postao vlasništvom te države bez ikakvog postupka pred pljenovnim

sudovima, koji je inače obvezatan samo za trgovačke brodove lišene imuniteta. Ako ga je ratni brod te države potopio i njegova je podrtina kao ratni plijen postala vlasništvom te zaraćene strane, iako one u prošlosti nisu pokazivale mnogo interesa za njih.

U tzv. Trećem talijanskom ratu za neovisnost Italija se u 1866. pridružila Pruskoj i navijestila je rat Austriji. To je tada bila prerogativa njezine suverenosti. U svome porazu u bitci kod Visa 20. srpnja te godine podrtine njezinih dviju oklopnjača postale su vlasništvom Austrije. Italija nema nikakve pravne osnove da zahtijeva vlasništvo nad njima. Sukcesijom država koja je uslijedila u 1918. i 1992. godine ta vlasnička prava prešla su najprije na Jugoslaviju, a potom na Republiku Hrvatsku, jer se te podrtine nalaze na dnu teritorijalnog mora tih država slijednica.

*

Uz gornje, Hrvatsku i Italiju obvezuje kao ugovorno pravo Konvencija UNESCO-a o podvodnom kulturnom naslijeđu iz 2001. godine. Hrvatska je položila instrumente o njezinoj ratifikaciji 1. prosinca 2004, a Italija 8. siječnja 2010. godine. Konvencija je za sve njezine stranke stupila na snagu 2. siječnja 2009. godine.

Konvencija UNESCO-a ne uređuje pitanje vlasništva država nad podvodnim kulturnim naslijeđem. U svrhu zaštite toga naslijeđa ona propisuje jurisdikciju bilo između obalne države, ili države zastave potonulog broda i drugih država „s provjerljivom vezom“ napose onom kulturnom, povijesnom i arheološkom. Država zastave potonuloga broda uživa izvjesna prava ukoliko se njegova podrtina pronađe u Međunarodnoj zoni na prosječnoj dubini većoj od 4000 metara, te na dnu gospodarskoga ili na epikontinentskom pojasu koji ne čine dijelove teritorija odnosno obalne države. Na dnu vanjskoga pojasa jača prava uživa obalna država.

Na podrtinama koje se nalaze na dnu unutrašnjih voda, arhipelaških voda ili teritorijalnoga mora neke države članak 12. te Konvencije jasno propisuje da u vršenju svoje suverenosti obalna država ima isključivo pravo da uređuje i ovlašćuje djelatnosti nad podvodnim kulturnim naslijeđem. Ukoliko se pronađe neki takav novi objekt, dužnost je obalne države da o tome obavijesti državu zastave ili drugu državu s provjerljivom vezom.

Podrtina *Re d'Italia* nalazi se na dnu teritorijalnoga mora Hrvatske. Ukoliko se i podrtina *Palestro* pronađe u njezinu teritorijalnom moru Hrvatska je dužna o tome obavijestiti Italiju kao državu s provjerljivom historijskom vezom. Ali Italija nema nikakvih prava da intervenira u djelatnostima nad njima koje samostalno uređuje Hrvatska. Ipak, podrtine svih brodova u stvari su groblja osoba koje su na njima ili u njihovoj blizini stradale. Hrvatska ima pravnu obvezu da osigura poštivanje ljudskih ostataka na oba ta broda.

*

Pitanje vlasništva nad brodskim podrtinama ne čini se naročito važnim za međudržavne odnose. Ali ukoliko bi Italija protupravno stekla vlasništvo nad

podrtinama o kojima je ovdje riječ, njezin slijedeći korak mogao bi biti da ospori certu razgraničenja epikontinenskoga pojasa iz Sporazuma s bivšom SFRJ iz 1968. kao osnovu razgraničenja gospodarskoga pojasa s Hrvatskom. Slijedeći bi korak mogao biti protupravni zahtjev nad Palagružom, itd.

Na koncu zahvaljujem na pomoći i podršci prof.dr. Vesni Barić Punda i gđi Valeriji Filipović iz Splita. Zahvaljujem i dr. Luki Bekiću ravnatelju Međunarodnoga centra za podmorsku arheologiju u Zadru i bivšem ministru dr. Jasenu Mesiću iz Zagreba koji je s jednom francuskom ekipom ronio i locirao podrtinu *Re d'Italia*.

THE LEGAL SITUATION OF THE WRECK OF THE IRONCLAD „RE D'ITALIA“ SUNK IN THE 1866 BATTLE OF VIS (LISSA)

There is an allegation that wrecks of warships remain the property of the flag State wherever located and notwithstanding the passage of time since their sinking, unless expressly abandoned by the flag State. In this light the author discusses the situation of the wrecks of ironclads "Re d'Italia" and Palestro sunk by the Austrian Navy in the 1866 Naval Battle near the island of Vis which is now the territory of Croatia. Upon sinking these wrecks became the property of Austria as its booty in that war. By way of succession of States they are now the property of the Republic of Croatia. Therefore Italy as the former flag State has no entitlement to these wrecks. Besides, both Croatia and Italy are actually parties to the 2001 UNESCO Convention for the Protection of the Underwater Cultural Heritage. On behalf of its Article 12 Croatia has the exclusive right to regulate and authorize activities on these two wrecks, because they are situated on the bottom of its territorial sea.